

Nováková, Luisa

Jiné pohádkové sborníky

In: Nováková, Luisa. *Proměny české pohádky : (k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2009, pp. 36-40

ISBN 9788021050266

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104981>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JINÉ POHÁDKOVÉ SBORNÍKY

Počín Jana Šnobra nebyl ojedinělý, ačkoli byl nejrozsáhlejší. Zvýšený zájem o pohádku, ediční, nakladatelský, autorský, vedl k tomu, že byly vydávány četné pohádkové sborníky. Snažily se jednak předvést průřez dosavadním vývojem žánru, zejména pohádky literární⁸⁶, jednak podat přehled o jeho stavu současném, zde pak předně o pohádce autorské.

Editor a pořadatel **Karel Hadrbolec** přistoupil k přípravě sborníku *Nové české pohádky*⁸⁷ podobně jako Jan Šnobra – oslovil přímo soudobé české spisovatele s přáním, aby pro děti napsali pohádku⁸⁸. Posléze vznikl soubor dvaadvaceti textů od dvaadvaceti autorů, mezi nimiž nechybí ani čísla spisovatelů bezpochyby významných. V Hadrbolcových *Nových českých pohádkách* se objevuje pod názvem Jak zvířátka založila zahradnictví knižně poprvé *Zahradník Hejduk* (přesněji jeho verze) od Jarmily Glazarové, poetické pohádkové vyprávění Jaroslava Havlíčka, pozdější součást *Vzdoropohádek*, O koníčkovi našeho pekaře, příspěvky Jana Čarka, Metoděje Jahna, Václava Kaplického, Benjaminu Kličky, Jana Knoba, Františka Kožíka, F. V. Kříže, Vladimíra Neffa, Anny Marie Tilschové či Josefa Trojana nebo Gézy Včeličky.⁸⁹

Toto autorské obsazení zaručilo velice solidní formální úroveň sborníku. Zároveň ovšem se zde až na výjimky (předně je tvoří už zmiňovaná Glazarová a Havlíček) setkáváme se zcela průměrnými texty zúčastněných autorů a jako celek sborník průměr rovněž nepřekročil. Důvod lze hledat pravděpodobně v striktním editorově požadavku připravit soubor nových pohádek „o lidech a věcech nejbližších“, aby v pohádkách ožili „*listonoši, kominíci, horníci, průvodčí, piloti, lékaři, prodavačky, sedláci, studenti, sportovci, učňové, švadleny*“⁹⁰, který byl také dosti striktně dodržen. Podle edičního záměru vznikl jakýsi profilový soubor vyhovující požadavkům reformátorů pohádky. Kromě přirozených důsledků této Hadrbolcovy volby (především toho, že většina textů je žánrově obtížně zařaditelná – výrazně se přibližují povídkám z obyčejného života a mnohdy jimi přímo jsou, což samozřejmě není samo o sobě nikterak na škodu), ukazují *Nové české pohádky* všechna úskalí, jež s sebou reformátorské snahy

86 Zde je u vydání pro děti možné sledovat, jak názor na lidovou pohádku reprezentovaný třeba Jaroslavem Freyem, hlavně na drastičnost a morálně problematičtější zápletky, získal svým způsobem ohlas i u obhájců od původu lidové pohádky a ovlivňoval výběr textů klasiků.

87 *Nové české pohádky*. Editor Karel Hadrbolec. Praha: Českomoravský kompas, 1941.

88 Viz editorův úvod ke knize (Milé děti!), s. 7–10.

89 Výčet můžeme doplnit o zbývající autorská jména: Josef Biskup, Jan Grmela, Jaroslav Hloušek, František Rudolf Kolář, Jiří Mařánek, Jan Paulík, Zikmund Skyba, Antonín Šrámek, jeden text napsal také editor Karel Hadrbolec.

90 *Nové české pohádky*, Milé děti!, s. 9–10.

v praxi přinesly a na jejichž nebezpečí upozorňovali odpůrci racionalizátorských inovací žánru.

Sešněrování pohádkového světa do přísných reformátorských hranic vedlo i u zkušených autorů často k bezradnosti, z níž vzešla absence poetického a fantazijního rozměru textů. Implicitní jemnost pohádkového etického poselství byla mnohde nahrazena víceméně explicitní didaktickou výslovností, poučováním až mentorováním (inklinováním k postupům „školské“ či výchovné povídky nebo pohádkové povídky předchozích vývojových období).

Některé texty vznikly očividně přímo jako ilustrace teze, že v soudobém světě není třeba princů a princezen, protože je plně nahrazují a překonávají obyčejní pracující lidé. Ostatní čísla, většinou ta kvalitnější, tuto tezi podporují nepřímo – tím, že jí dějem, volbou postav ani jinak neprotiřečí.

Karlu Hadrbolcovi se tak zdařilo dostat svému edičnímu záměru, ale nezdařilo se mu sestavit skutečně hodnotný pohádkový soubor. Šnobrovu počínu, přes všechny výše uvedené výhrady k cyklu *Čeští spisovatelé českým dětem*, pak mohly *Nové české pohádky* konkurovat jen stěží.

Podobný společenský význam jako cyklus *Čeští spisovatelé českým dětem* měla i čtveřice objemných výborů **Kuzmových**⁹¹ *Špalíček našich nejkrásnějších pohádek* (1940), *Špalíček našich nejkrásnějších báchorek*, *Špalíček našich nejkrásnějších pověstí* (obojí 1941) a *Špalíček našich nejkrásnějších bajek* (1942).⁹² Kuzmovy *Špalíčky* našich nejkrásnějších pohádek a našich nejkrásnějších báchorek⁹³ jsou praktickou obhajobou pohádky⁹⁴ a bezděčnou demonstrací nedílnosti žánru, pořadatel totiž otiskuje jak pohádky literární, tak autorské, od současných spisovatelů i od klasiků, nebojí se sáhnout po obrozencích, třeba po Tylovi, dokonce při výběru textů neopomenul ani literaturu staročeskou (např. je představen Mikuláš Konáč z Hodiškova).

91 Vlastním jménem Josef Cheth Novotný.

92 Vše Toužimský a Moravec, Praha.

93 Báčorku a pohádku Kuzma žánrově rozlišoval, a to podle zásady, že: „*Pohádka je vyprávění o podivuhodných věcech, které se staly, aniž víme kdy a aniž víme kde. Něco jiného je báčorka. Tá líčí sice události stejně podivuhodné a záračné jako pohádka, a také zde nevíme, kdy se tyto události odehrály, zato však víme, kde asi (obvykle se udává jméno místa nebo země). Následuje pověst, příběh podobný báčorce, ale s tím rozdílem, že už víme nejen kde, ale kdy asi se to neb ono událo.*“ (Doslov pořadatele, in: *Špalíček našich nejkrásnějších pohádek*, s. 356.) Podle tohoto na první pohled prostého klíče se Kuzma při zařazování textů do jednotlivých sborníků vyrovnává s některými žánrovými otázkami, jiné ovšem pomíjí, například nepřikládá význam rozdílům mezi pohádkou a povídkou či novelou. (Polemicky na Kuzmovo nazírání na báčorku a její odlišování od pohádky reagoval např. Dominik Filip v *Úhoru* – viz *Úhor*, 1942, roč. 30, č. 8, s. 135.)

94 Tu ostatně Kuzma vyslovil také přímo (viz autorský úvod *Můj čtenáři! ve Špalíčku našich nejkrásnějších pohádek*, s. 5–7).

Snáží se poskytnout svým čtenářům co nejširší autorský výběr, základní důraz ovšem klade na díla klasiků. Reprezentativnost výboru z pohádky autorské a díla Kuzmových současníků je dosti sporná (tu a tam, pravděpodobně méně než u Šnobra, i umělecky). *Špalíčky* jsou kromě úvodních slov a závěrečných poznámek pořadatelových doplněny krátkými medailony všech autorů otištěných příspěvků. Úprava textů ovšem neodpovídá současným edičním zásadám (přirozeně chybí řádná ediční poznámka), u starších textů jde nejednou o částečná převyprávění či převody do novodobé češtiny, zvláště ve *Špalíčku našich nejkrásnějších bajek* Kuzma neváhá převádět původně veršované texty do prózy.

Přes tuto výhradu jsou ovšem Kuzmovy sborníky ukázkou dobového úsilí o podporu věci ohroženého národa s pomocí národního dědictví (představovaného zde pohádkami, pověstmi a bajkami) a jeho nového úročení současnými spisovateli. Z tohoto hlediska jde, nehledě na odborné nedostatky, o významný ediční počin v oblasti pohádky a dětské literatury vůbec.

Pozoruhodným dokladem zájmu o pohádku jako o významnou část národního dědictví a prostředek k podporování české národní hrdosti v době okupace je rovněž soubor, který uspořádala a vybrala **Eva Hertlová**, *Kouzelný vějíř*, s podtitulem Výběr národních pohádek a pověstí ze všech dob a krajů českých a moravských⁹⁵. Ačkoli se kniha grafickou úpravou neliší od tehdejší produkce pro děti, už svým podtitulem (a také nakladatelskou poznámkou na záložce) se hlásí k širší čtenářské obci. Pořadatelka ve svazku soustředila texty, které mají upozornit na zdroje české pohádky. Připomíná zde zapomínané pohádky zapomínaných autorů (jako je Václav Čeněk Bendl, František Sláma, Matouš Václavek aj.), ale zařazuje i texty ze staročeské sbírky *Gesta Romanorum* (opírá se o edici J. V. Nováka z roku 1895), překlady pohádek-exempel Jana Vilikovského (z tehdy právem oceňované edice *Próza z doby Karla IV.*, vydané ELKem). Editorka předkládá texty někdy psané nářečím, jindy – ty z poloviny osmnáctého století – v jazykově neupraveném, původním znění, aby poukázala také na barvitost a bohatství češtiny. Aniž usiluje o edici odbornou, respektující přísná ediční kritéria (i když pořadatelka uvádí v obsahu přesně zdroje, z nichž texty čerpala, a poznamenává, kde došlo oproti předloze k úpravám), odvedla velice dobrou ediční práci, která vynikne zvláště v dobovém srovnání.⁹⁶ Přičiněním Evy Hertlové vznikla zajímavá a dobově společensky i kulturně přínosná kniha. Na vývoj české pohádky však stěží mohla mít podstatnější vliv, podobně jako sborníky Kuzmovy.

95 *Kouzelný vějíř*. Editorka Eva Hertlová. Praha: Vyšehrad, 1942.

96 Krátké informace o jednotlivých autorech či textech zařazuje často, jakýmsi čítankovým způsobem, pod název jednotlivých pohádek.

Za umělecky pravděpodobně nejzdařilejší ediční počín mezi pohádkovými sborníky čtyřicátých let lze považovat Výbor českých pohádek (jak zní podtitul) **Jaroslava Seiferta *Kouzelná lucerna***⁹⁷. Jde o skutečně reprezentativní průřez českou pohádkou literární i autorskou, a to z hlediska jednotlivých žánrových typů i z hlediska estetického, neboť Seifert opravdu vybíral z uměleckých vrcholů žánru.

Toto platí zejména pro druhé, těsně poválečné vydání knihy, rozšířené o Velkou policejní pohádku Karla Čapka, Princeznu z kapradí Karla Schulze, samostatnou ukázkou z Vančurova *Kubuly a Kubu Kubikuly*, pohádku Marie Majerové (umělecky sice prokazatelně slabší, ale představující zde ukázkou dosud absentujícího typu pohádky socialistické) a o Čertova švagra Boženy Němcové (jímž se této autorce dostává výsadního postavení, poněvadž je ve výboru jako jediná zastoupena dvěma texty⁹⁸). Překvapí snad pouze to, že v *Kouzelné lucerně* nenajdeme žádnou pohádku Beneše Metoda Kuldy.

Rovněž na Moravě vycházejí pohádkové sborníky, svázané úžeji s daným regionem. Rozhodně k nejdůležitějším patří *Mateřídouška* s podtitulem Cyklus pohádek z Hané, uspořádaná **Josefem Koudelákem**⁹⁹, a *Květy naší země* editora **Zdeňka Bára**¹⁰⁰.

Jednotlivé pohádky *Mateřídoušky* vycházely souběžně rovněž samostatně, respektive po dvojicích v sešitových vydáních edice *Stejskalovy malé pohádky*.¹⁰¹ Mezi autory dvanácti čísel knížky (nikdo není zastoupen dvakrát) najdeme Karla Dvořáčka (Odkdy se nelže na rozcestí), Jindřicha Spáčila (s Ječmínkovou halenou), Františka Neužila, O. F. Bablera nebo pořadatele Josefa Koudeláka. Převážně jde o texty autorské, často na lidový motiv.

Květy naší země představují také pohádky autorů moravských, ať literární zpracování lidových látek (například Dvořáčkovo Jak došel horal štěstí, přetištěné z *Boží země*), tak pohádky autorské, jichž je mezi jednadvaceti čísly sborníku převaha. Ve sborníku jsou zastoupeni (většinou přetištěnými příspěvky) Metoděj Jahn, Čeněk Kramoliš, František Horečka, Adolf Veselý, Emil Dvořák, Jindřich Spáčil, František Kožík (s verzí své pohádky *Proč pláče Meluzina*, pod názvem Česká Meluzina),

97 První vydání v Nakladatelství Národní práce, Praha 1943, druhé vydání v Práci, Praha 1945.

98 V prvním vydání najdeme její O Pánu Bohu. Tento pohádkově legendistický cyklus je bezesporu zajímavý z mnoha důvodů, ale Čertův švagr, Seifertem posláze dodaný, je pro pohádkářské dílo Boženy Němcové nesporně mnohem typičtější.

99 *Mateřídouška*. Editor Josef Koudelák. Brno: Česká literární Morava, JUC Josef Stejskal, 1944.

100 *Květy naší země*. Editor Zdeněk Bár. Moravská Ostrava – Praha: Josef Lukasík, 1944.

101 První svazek *Stejskalových malých pohádek*, v němž se sešly texty Matčin prsten Josefa Koudeláka a Anička a vodník Františka Herodka, vyšel v Brně také roku 1944 (vydala ho Česká literární Morava, JUC Josef Stejskal).

zmíněný Karel Dvořáček, A. C. Nor (trojicí textů z *Pohádek z Jiříčkova světa*), Vladimír Pazourek (jednou z pohádek knížky *Na Zlaté zátoce*), Josef Ošmera, Zdeněk Vavřík, Zikmund Skyba, Marie Glabazňová, Bohumír Četyna, Milan Rusinský, Fran Směja, Ladislav Třenecký a editor Zdeněk Bár.

Oba sborníky moravské jsou na rozdíl od Seifertovy *Kouzelné lucerny* výlučně pohledem do pohádkářské tvorby soudobé (starší i mladší autorské generace), v čemž se blíží sborníkům Jana Šnobra – a doplňují je o některé moravské autory Šnobrem nezařazené. Převaha pohádek v *Mateřídoušce* i *Květech naší země* však nevznikla přímo pro tyto soubory, ale jsou v nich přetiskovány, a tak je význam těchto edic menší nejen rozsahem. Na druhé straně, i když se editoři obou sborníků nevyhnuli zařazení některých pohádek umělecky slabších, byl redakční výběr prováděn přísněji než v případě cyklu *Čeští spisovatelé českým dětem – Mateřídouška* a *Květy naší země* jsou proto kvalitativně vyrovnanější, byly na ně editory kladeny alespoň základní požadavky (zatímco u Jana Šnobra někdy vystává otázka, zda neupřednostňoval, věren záměru vytvořit co nejširší soubor textů, kvantitu před kvalitou).